

bunta, različitih aspekata undergrounda, smisla i razloga psihe- delije, životno-inspirativnih momenata orijentalnih religija, ma- gije, šamanizma i uticaja (nekih) teoretičara prvenstveno novo- levičarske orijentacije.

Mogućnost revolucionarnog preobražaja sveta Roszak postu- lira van kritičkog okvira marksizma — u sukobu malobrojnog dela (revolucionarne) omladine sa starijom generacijom, koja je tako reći u celini opredeljena za bezuslovno poverenje *ratu*, za tehničko-tehnološki rast, za dominantnu tehnokratsku kulturu. Razlika između kontrakulture mladih i dominantne kulture star- rijih je za njega toliko značajna da je poredi s diskrepancom koja je razdvajala »grčko-rimsku racionalnost i kršćansku mis- teriju«.

Najveća vrednost ove knjige je što podseća da je suština Novog društva u svestranoj afirmaciji ljudskog bića i ljudskoj sreći življenju u toplini međuljudskih odnosa, i to u elementima koje je, s obzirom na pretpostavke, već moguće razviti i učiniti univerzalnom svakodnevnicom. Uz to, Roszak to čini prodornom analitičkom metodom, a rezultate predočava, u ovom području pomalo zaboravljenom, literarnom leksikom koja mnoge njegove objekte čini impresivnijim i angažovanijim.

Roszakova ograničenost na savremeno američko društvo, čer- ga je on svestan, ipak ne rezultira isključivo lokalnim obelež- jem rezultata do kojih dolazi. Od nedostataka pomenimo auto- rovo uporno traganje za dinamičkim aspektom (epohalne) re- volucije u sukobu generacija i (čest) nekritički prelaz s analize sociološkog na psihološki nivo i obrnuto. Međutim, Roszak (i de- klarativno) nije marksista. Iako marksizam ne odbacuje, on očig- ledno nije usvojio njegove osnovne principe. To ipak ne znači da njegova knjiga — bez obzira što sa stanovišta marksizma sta- vove ne dovodi do »krajnje instance«, što ih ne radikalizuje, ma- da se, paradoksalno, uporno zalaže za radikalizam — nije isto- vreme vrlo značajan oslonac marksističkoj teoriji i prilog praktičnoj kritici građanskog društva.

ANDRE JOLLES: »JEDNOSTAVNI OBLICI«
Zagreb 1978. Prijevod i bilješke Vladimir Biti.
Piše: Nikola Grdinić

Knjiga *Jednostavni oblici* doživela je približno istu sudbinu kao i *Morfologija bajke* A. Propa: kada je bila objavljena 1930, prošla je nezapaženo, da bi tek kasnije u naučnim krugovima oživeo interes za nju, što traje i danas.

Osnovno teorijsko polazište ove knjige nastalo je u polemici s pozitivističkim metodom u nauci o književnosti, koja je, ako je i raspravljala o sredini i vremenu, uvek istom krivuljom preko pisca, njegove psihologije ili genetičkog porekla, nastojala tumačiti smisao književnog umetničkog dela.

Kritičkom odnosu prema pozitivizmu Jolles kao da duguje ključne teorijske postavke — odvojeno posmatranje umetnosti i orijentaciju na jednostavne oblike koji nisu nastali kao konačni otisak pesnikove ličnosti, već su promenljivi oblici koji se ostva- ruju u jeziku, osnovnom sredstvu književnog umetničkog izra- žavanja. Oslonac, pak, i inspiraciju za morfološko ispitivanje književnosti Jolles je, kao i Prop, nalazio u raznim teorijskim radovima nemačkih romantičara, čije su veze i uticaji na mo- dernu nauku o književnosti dosta nejasni i neispitani.

Jednostavne oblike Jolles definiše pojmovima »duhovna za- okupljenost« i »jezička gesta« i uz njihovu pomoć analizira: le- gendu, sagu, mit, zagonetku, izreku, kazu, memorabile, bajku i vic. Ovi oblici, istorijski, prethode umetničkim, koji su nastali daljim razvojem i povezivanjem u veće celine. Tako je Krajer ukazivao na razvoj romana iz jednostavnih oblika, a ta ideja kao da nije strana ni ruskim formalistima, koji su, na primer, nastanak romana tumačili razvijanjem i povezivanjem više novela u jednu celinu (Šklovski).

Duhovna zaokupljenost je način jezičkog oblikovanja stvar- nosti u zavisnosti od pravca u kome je usmeren društveni inter- res. Legenda je, tako, nastala kao duhovna potreba društva u određenim uslovima za oponoštavanje, u mitu saznavanjem, u sa- gi porodicom ili plemenom, u zagoneci znanjem, u izreci iskust- vom, opiranjem normama u kazusu, činjenicama u memorabilu, u vicu za razrešavanjem i razvezivanjem, a u bajci se svet prikazu- je onakav kakav bi trebao biti.

U svakom od ovih oblika Jolles razlikuje jednostavnu i ost- varenu formu, a međuodnos oba pojma najbolje se može opi- sati kao razlika između potencijalnog (virtuelnog) i aktuelnog obli- ka. Postupak u analizi je, međutim, obrnut. Tragajući za čistim jednostavnim oblicima, Jolles polazi od ostvarenih, pa tako du- hovnu zaokupljenost legende imitacijom nalazi ostvarenu u sve- tačkoj viti, Pindarevim eponikijama i savremenim novinskim iz- veštajima sa sportskih takmičenja, odnosno duhovnu zaokuplje- nost sage porodicom, plemenom u epu o Nibelunzima i Ilijadi,

gde je saga, dakako, izmenjena prema zakonitostima epskog ob- likovanja građe. I ostale jednostavne oblike Jolles pronalazi u ostvarenim oblicima, mit u mitosu, memorabile u istorijama, ka- zu u pravnim spisima, bajku u toskanskoj noveli itd. Isti takvi oblici, zatim, nalaze se i u našem savremenom svetu, dakle, kada su išezli društveni uslovi iz kojih su nastali, ali sada kao puke sheme koje nisu delotvorne. U navedenom primeru takav — iz- rođeni oblik — novi novinski izveštaj.

Otuda proizilazi važno svojstvo jednostavnih oblika koje Jol- les suprotstavlja umetničkim, promenljivost, mnogokratnost, na- suprot statičnosti i fiksiranosti književnog umetničkog teksta. Suprotnost jednostavni — umetnički oblik, međutim, nije pogod- dan teorijski osnov za uspostavljanje razlike usmena — pisana književnost, iako se jednostavni oblici opiru pisanoj reči, jer ni svojstva umetničkih oblika nisu toliko stabilna i čvrsta. Tako, na primer, roman u velikoj meri poseduje protejsku sposobnost menjanja i povezivanja s drugim oblastima duhovnog delovanja, kao psihologijom, filosofijom, istorijom, pa čak i negiranjem sop- stvene faze prethodnog razvitka, kao u primeru odnosa viteškog romana i šendizma.

Ključna teorijska postavka koja se kao nit provlači kroz ana- lizu svih jednostavnih oblika jeste istovetnost činjenica svesti i bitka, odnosno o nepostojanju dve stvarnosti, one u tekstu i one u zbilji. Drugim rečima, ako se u tekstu govori o bogovima i herojima, to se ne shvata kao nešto što je produkt mašte, već kao nešto što je istinito i stvarno. Otuda, konzekventno, proizi- lazi da jednostavni oblici nisu umetnost, već oblici zatvoreni u jeziku, odnosno u nekom drugom »agregatnom« stanju.

Ovaj temeljni stav kao da je i najsporniji. Pukotina u Jolle- sovoj teoriji pokazuje se u pojmu »posredovanih oblika« koji se nalaze između jezičkih gesta u okviru jedne duhovne zaokuplje- nosti, a koji je izveden naknadno da bi se objasnili oblici koji se u većem ili manjem stepenu ostvaruju jezičkim gestama, ona- ko kako su definisani. U stvari, nijedan oblik (sem vica i izreke) ne ostvaruje se kao jednostavna forma isključivo u jezičkim ge- stama. Očito, jednostavni oblici opiru se definisanju isključivo iz dimenzije jezika, pa su potrebni dodatni pojmovi da bi se predmet analize u celini definisao bez ostatka.

M. Solar se, u knjizi *Ideja i priča*, osobito zadržao na te- meljnoj Jollesovoj postavci o identičnosti dveju stvarnosti, da- kako, razmatrajući ovu postavku u okviru svoje koncepcije o odnosu ideje i priče, koje izvodi iz pojmova mitosa i logosa, te dosledno provodi kroz niz poglavlja o problemima teorije proze dajući svoje rešenje iz perspektive odnosa tih pojmova, onako kako ih je on odredio. Solar smatra da u osnovi jednostavnih oblika stoji priča uokvirena krajem i početkom sa zatvorenim vremenskim sledom događaja unutra, što je prepoznatljivo i u na izgled »prostim« i kratkim oblicima poput vica i izreke, koji su — što je Jolles pokazao — složene strukture. Pojam priče, tako, kod Solara dolazi na mesto Jollesove »duhovne zaokuplje- nosti«, a pojam priče, iako, tada, suprotan zbilji, ipak je delo- tvoran i u izrođenim oblicima, što rečito pokazuju primeri ljudi čiji su životi pretrpeli uticaj modernih legendi i mitova o sport- skim zvezdama, glumcima i milionerima.

Tako Jollesove ideje nisu nepoznate našoj nauci o književ- nosti, osobito u radovima teoretičara tzv. zagrebačke škole, gde je prvi potpun i kritički prikaz Jollesove teorije izašao pre je- danaest godina u časopisu *Umjetnost riječi* (str. 39—48). Koris- ne upute i bibliografski podaci, kao i motivacija nastanka ovoga prevoda, mogu se pronaći u prevodičevom pogovoru i beleška- ma uz ovu knjigu, pa to, stoga, nećemo ovde ponavljati.

Nezavisno od toga koliko su Jollesove postavke u celini prih- vatljive ili sporne, ova knjiga je i danas delotvorna i podsticaj- na u morfološkom ispitivanju književnih dela.

MIRKO KOVAČ: »VRATA OD UTROBE«, III izdanje

BIGZ, Beograd 1979.

Piše: Dragoljub Jeknić

Roman je struktura, majstorstvo arhitektonike, izvicanje i izvisivanje zdanja. Takav je, naime, roman Mirka Kovača *Vrata od utrobe*. Knjiga duboke patnje. Knjiga koja svojom umjetnič- kom snagom, snagom svoje umjetnosti, snagom pripovedačkog uma, kondenzuje i raspršava patnju, univerzalizuje je i govori o njoj, istovremeno, kao o nečemu što jeste, što se događa, što mora da se zbiva, što prolazi i nastavlja se.

Sve je, dakle, u ovom romanu podignuto na viši stepen, nad- građeno, čudesno povezano i isprepletano, biblijsko sa savreme- nim, činjenično s imaginarnim, naslućeno s doživljenim, izgovor- ljiv s neizgovorljivim, svi su pripovedački oblici poslužili da se sazda djelo koje kao poseban oblik okuplja oblike. Pripovedač je taj čudesni graditelj koji skuplja materijal i tvori zdanje, koji traga za biblijskim iskazima, isповijestima i dokumentima, auto-